

Мијана Ч. Кубурић Мацура¹

Универзитет у Бањој Луци

Филолошки факултет

Катедра за србистику

Сандријела Б. Касагић²

СПОЗНАВАЊЕ СВИЈЕТА КРОЗ ЈЕЗИК — ФРАЗЕОЛОГИЗМИ У РОМАНУ ЗАБЛУДА СВЕТОГ СЕБАСТИЈАНА ВЛАДИМИРА ТАБАШЕВИЋА

Апстракт: Након уводног дијела, у којем се у основним цртама представља Табашевићев роман Заблуда Светог Себастијана и указује на доминантне особине његовог наративног манира, тј. синтаксичке и лексичке особености, у раду се анализира онеобичајена употреба фразеологизама, којима се илуструје усвајање матерњег језика у околностима избјеглиштва и рата деведесетих. Фразеологизми се анализирају првенствено на основу функције у тексту, али се коментаришу и са становишта њиховог рјечничког описа, формалне структуре и семантике. Анализом текста уочено је неколико упечатљивих стратегија које производе живу и аутентичну слику развоја језика, као што су метајезичко и метаконтекстуално издвајање наратора и сагледавање језичке ситуације у којој се перципирају и продукују новоусвојене фразеолошке јединице; поигравање неадекватном употребом фразеологизама, чиме се указује на недовољну фразеолошку компетенцију; те разумијевање и тумачење фразеологизама у дословном значењу, које је такође развојна карактеристика.

Кључне ријечи: Владимир Табашевић, Заблуда Светог Себастијана, фразеологизми, фразеолошка компетенција, усвајање језика.

¹ mijana.kuburic-macura@ff.unibl.org

² serbika.sk@gmail.com

Увод

Роман *Заблуда Светог Себастијана* Владимира Табашевића³ објављен је 2018. године у издању 'Лагуне' и награђен НИН-овом наградом за исту годину. Роман представља колаж догађаја и импресија из трауматичног одрастања дјечака Карла, рођеног у мјешовитом браку Српкиње и Хрвата, у рату деведесетих година 20. вијека у Босни и Херцеговини, избјеглиштву и неснађености која ће узроковати дјечакову менталну нестабилност и подијељеност личности, те мучно сагледавање својих и туђих заблуда у вези са улогама жртве и/или праведника. Како наводи Живковић (2020:р.287), 'трауматско језгро Табашевићевог писања је детињство, које његов приповедач покушава да реконструире и превазиђе'. Подтекст романа јесте прича о Светом Себастијану, вођи преторијанске гарде и прогонитељу хришћана, који је и сам био хришћанин, а који је, парадоксално, вјеровао да ће се прогонством вјера учврстити. Роман је састављен из три преплетена дијела, са различитим нараторима и наративним токовима: прву причу прича дјечак, другу Дино (паралелна личност у Карловој свијести), а трећу неименовани сарадник Службе државне безбједности који, по задатку, гледа представу насталу на основу Дининих прича. Роман представља тип *генерацијског романа* јер су и догађаји и јунаци доживљени и познати те је он, уједно, још једно свједочанство не само о рату већ и о улогама страна у сукобу и догађајима који су му претходили.

Како је дјечак Карло рођен 'у Mostaru, devedesetmrtve godine, тамо где змије шуће и проричу судбине' (190),⁴ његово проговарање и усвајање матерњег језика⁵ одвија се у ратним околностима, међу различитим људима, на различитим мјестима, дијалектима и изговорима. И својеврсна посвета на почетку романа сугерише његову основну значењску нит и везу са дјецом рођеном почетком рата или непосредно прије њега: '*Nama, koji smo učili maternji jezik za vreme rata, često bez matere, ježili se.*' Роман је тако, већим дијелом, испри-

³ Владимир Табашевић (1986), поријеклом из Мостара, објавио је књиге поезије *Коагулум* (2011), *Кундак* (2012) и *Хрватски кундак* (2014), романе *Тихо тече Мисисипи* (2015), *Па као* (2016), *Заблуда Светог Себастијана* (2018) и *Ноћне речи* (2023).

⁴ Бројеви уз примјере означавају бројеве страна романа са којих су примјери ексцерпирани. Наводимо их латиничним писмом, на којем је роман и објављен. Сви типови слова преузети су онако како се јављају у роману (нормал, курзив, подебљана слова).

⁵ 'Усвајање језика' је још од генеративне теорије шездесетих година 20. вијека општеприхваћен термин у психолингвистичким проучавањима када се говори о процесу спонтаног усвајања матерњег језика код дјце, тј. језичком развоју, док је термин 'учење' резервисан за учење другог, страног језика у одраслом добу (в. нпр. Skinner, 1957; Chomsky, 1965; Ambridge & Lieven, 2011 и др.).

повиједан Карловим језиком, којим се, из перспективе дјетета које знања о свијету стиче у ратним околностима и поремећеним међуљудским односима, обликују фрагменти једног микросвијета.

Роман је богат лексиком различитог поријекла и различите примарне сфере употребе. Има у његовим редовима турцизама (*'aber'* [12]; *'mašala'* [15]; *'belaj'* [32] и др.), вулгаризама (*'Jebem ti ratove Isusove.'* [9]; *'Pišaj sad, kad su na gomili.'* [28]; *'[...] tuci onu kurvu četničku.'* [40]; *'[...] da spasemo svoje golo dupe [...]'* [172] итд.), жаргонизама (*'[...] i nisam samo ja taj koji landra [...]'* [15]; *'Cunjaju i dzedže.'* [133]) и неологизама (*'devedesetmrtva'* [29], *'mikromostar'* [32], *'mamarstvo'* [108], *'mamadžbina'* [190] и др.),⁶ те поигравања са локализмима (*'Njegove tene još ne postaju patike [...]'* [35]; *'Jednom će dečaku reći da je pojeo vuk kenjca.'* [62]; *'[...] prosute kao pomorandže koje je jedna zvala narandže.'* [129]). Изузетно је упечатљива и Табашевићева реченица, која се врло често опире законима српске синтаксе и текстуалне кохезије, како би се дочарало Карлово невјешто владање језиком, али и како би се указало на апсурдне догађаје и атмосферу с почетка деведесетих, који се, можда, не би могли ни изразити другачије осим на овај начин – језичком невјерицом (*'Rat, još uvek, nikad neće početi.'* [34]; *'Prema nekima, ova priča još uvek nikad neće početi.'* [41]; *'Rat, međutim, još uvek, nikad neće početi.'* [44] *'[...] gledajući u pravcu odakle nikad neće izbiti rat jednog dana.'* [81] итд.).⁷ Међутим, према неким виђењима, Табашевића су радикални језички експерименти у *Заблуди Светог Себастијана* 'koštali pristupačnosti i koherencije', али и довели до тога да роман захтијева 'kompetentnog i strpljivog čitatelja, spremnog na suradnju s tekстом i dovoljno fleksibilnog da postane čitateljem kakvim ga roman oblikuje' (Šakić, 2019). Табашевић у *Заблуди Светог Себастијана* неријетко посеже и за синестезијским везама (*'[...] sanjam ono tvoje obaška' kako me miluje.'* [9]; *'Obaška, ta reč, liči mi na pudlice koje su pobile gazdi [...]'* [9]). Такође, кроз Карла као перцептора и експиријента, писац се враћа и звуковној основи језика, стварајући лексичке интерпретације и везе које нису засноване на арбитрарности и стабилним односима ознаке и означеног. Кумулацијом звуковно, тј. фонетски сличних лексема, нпр. *перушка*, *пераја*,

⁶ О лексичкој креативности и неологизмима у Табашевићевом роману *Па као* писала је Јасмина Дражић (2022:pp.251–268).

⁷ За 'дешифровање' Табашевићеве 'немогуће синтаксе' у овим примјерима неопходно је познавати контекст и атмосферу с почетка посљедње деценије 20. вијека, у којој је оптимистично-наивни друштвени слој, упркос очигледним показатељима и најавама рата у БиХ, који је убрзо уследио, ипак вјеровало да до тих крвавих сукоба неће доћи, па можемо рећи да је отуд и његова/нараторова невјерица.

перје, перлице ('Negde u meni, svakonoćno, drhtala je peruška⁸ slabog sna i to mi je bio vetrokaz za košmare. Uveče sam plakao i povraćao sve neka пераја, перје, perlice.'[118]); *копиле, копилот* ('Dovela si to kopile sa sobom, crna jade. Karlo zna da se „to“ odnosi na njega, ali još uvek nije postao kopilot.'; или вишеструким понављањем лексема *језик – јез – јежење – језити се – језурка* на разним мјестима у роману, Табашевић се поиграва односом звучања и значења.

Фразеологизми у Табашевићевом роману *Заблуда Светог Себастијана* такође представљају изузетно заступљен, разноврстан и на различите начине функционалан језички слој.

1. Фразеологизми у српском језику - кратки преглед литературе

Фразеологизми, фразеолошке јединице или фраземи јесу устаљене језичке јединице, састављене од најмање двије ријечи са јединственим идиоматичним значењем, које се не може изводити из значења сваке ријечи појединачно (в. нпр. Šipka, 2006:p.110; Dragičević, 2010:p.24; Štrbac, 2018:p.11).⁹ Наташа Вуловић издваја шест категоријалних особина које фразеологизме разликују од осталих вишелексемних спојева: 1) репродуковање; 2) устаљеност (релативна стабилност); 3) цјеловитост значења и идиоматичност; 4) секундарна, индиректна номинација; 5) конотативност; и 6) експресивност (емоционалност) (2015:p.25). У србистичкој литератури срећу се различите класификације фразеологизама - засноване на различитим критеријумима. На примјер, фразеологизми се на основу начина настанка могу подијелити у двије категорије: 1) глобални фразеологизми, код којих постоји узајамна зависност међу пунозначним ријечима које их чине, тј. фразеологизам има значење само у цјелини, нпр.: *обрати зелен бостан, богу иза леђа*; и 2) компонентни фразеологизми, код којих је само један дио носилац фразеолошког значења, тј. он има пренесено значење, нпр.: *прокиснути до костију, не вриједи ни пребијене паре* (Mršević Radović, 1987:p.63; Stanojčić & Popović, 1999:p.184). Владислава Петровић (1989:pp.35-37) и Станојчић и Поповић (1999:pp.183-185) на основу функционалности раслојености фразеологизме разврставају у неколико група, па се тако разликује 1) међустилска (*мртва тишина, играти улогу* и др.);

⁸Подвлачење је у свим примјерима наше.

⁹У језику постоје и други устаљени спојеви, који се не могу сматрати фразеологизмима: изреке и термилошке синтагме, афоризми, пословице, колокације, сентенце, перифразе (описне форме без семантичке транспозиције и без експресивне функције), те разне чврсте реченичне структуре (Vulović, 2015:p.21). Такође, овдје треба поменути виђење М. Дешића (1984:p.59), који уочава да устаљеност фразеологизама треба ипак слободније схватити јер се неки фразеологизми појављују у више варијанти.

2) књижевна (*обећана земља, буре без дна* и др.); 3) професионална (*добити зелено светло, кренути пуном паром* и др.); 4) научна (*знак једнакости, дићи на куб* и др.); 5) административно-правна (*ставити на дневни ред* и др.); и 6) разговорна фразеологија (*млатити празну сламу, лупати главом о зид* и др.). Према саставу (типу структуре) фразеологизми могу бити: 1) приједлошко-падежне конструкције ([*радити*] *испод жита*; [*опљачкати*] *до голе коже* и др.); 2) синтагме (*Ахилова пета, алфа и омега, прочитати лекцију* и др.); 3) зависне реченице (*кад на врби роди грозђе, гдје је бог рекао лаку ноћ* и др.); и 4) реченице са незавршеном структуром (*Заиграће мечка и пред њиховим вратима...* и др.) (Stanojčić & Popović, 1999:pp.183–184).

Будући да је то у директној вези са темом овог чланка и да фразеолошка компетенција, свакако, представља саставни дио језичке компетенције матерњег језика, треба такође поменути и налазе из литературе у области развоја говора код дјеце, тј. развојне психолингвистике. У онтогенези говора, усвајање фразеологизама одлика је познијих фаза развоја, након што дијете овлада општим лексичким фондом и основним граматичким структурама матерњег језика (Nikolić, 2010:pp.157–158; 2012:pp.51–52). Како наводи Корнеј Чуковски, дјечја мисао у прво вријеме повезана је само с конкретним представама, па се дјеца 'ватрено противе' ријечима чија их логика не задовољава, алегоријама и метафорама. У култној књизи о развоју дјечјег говора *Од друге до пете*, овај аутор тврди да дијете идиоме, полисемију и метафоре прихвата и усваја у периоду између 6. и 9. године живота (1986:pp.67–70).

У овом кратком прегледу литературе треба свакако поменути и најважније (једнојезичне) рјечнике фразеологизама на нашем језичком подручју - *Фразеолошки рјечник хрватскога или српскога језика* Јосипа Матешића (1982), у којем су фразеолошке јединице разврстане на основу формалног критеријума, тј. према кључним речима из њихове структуре, и који биљежи око 30.000 фразеологизама, те *Фразеолошки речник српског језика* Ђорђа Оташевића (2012), са око 25.000 фразеолошких јединица из савременог српског језика. Значајан извор када је у питању значење фразеологизама јесте и *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (1959–), који, иако, разумије се, није фразеолошки рјечник по свом одређењу, биљежи уз одреднице изузетно велики број фразеологизама у којима се дате лексеме јављају.

Фразеологији у књижевним дјелима посвећени су многи чланци и обимнија истраживања у србистици (нпр. Кашић, 1984; Мишић, 2013а, 2013б; Штрбас, 2014 и др.), па је и овај чланак настао као прилог традицији проучавања фразеологије српске књижевности.

2. Методологија истраживања

Богата србистичка литература о фразеологији послужиће нам као основ за ексцерпирење фразеолошких јединица из романа, те запажања о њиховој структури и поријеклу. За потребе овог чланка, из романа *Заблуда Светог Себастијана* издвојићемо смо само оне фразеолошке јединице које аутор користи да поткријепи механизам усвајања језика из перспективе дјетета (без претензија да на овом мјесту региструјемо и опишемо све такве примјере у роману). Као главне методе истраживања користићемо анализу текста и лексичко-семантичку анализу.

3. Фразеологизми као илустрација усвајања језика у роману *Заблуда Светог Себастијана*

У роману *Заблуда Светог Себастијана* појављује се велики број фразеологизама, различитих по емоционалној експресивности, поријеклу, главној семантичкој компоненти, значењу и структури. Поступак приказивања свјесне употребе и метајезичког анализирања фразеологизама (из перспективе Карла, дјетета–наратора) једна је од доминантних стратегија Табашевићевог приповиједања. Илустроваћемо, за почетак, такав поступак једним од упечатљивих примјера:

Kad boli, muva je pala na međeda i to znači da si ti samom sebi međed, dakle - nije ti ništa. Kad ništa nije bilo od nečega, kažu da je pojeo vuk kenjca. Šipak što ću ti bilo šta reći. Ili: šipak što ću ti više išta kupiti. Ja kažem da me baš briga, šipak i vama i ratu, i svima, i odem sam, ali osećam koliko sam otišao. Kažu mi da se ne izmotavam više. Ovde mi nešto smrdi, kažem ja, ali više zbog njih, da vide da i ja umem da iskoristim tu reč za neku sumnju. (130)

У наведеном кратком одломку појављује се неколико фразеологизама, различитих по структурним карактеристикама и поријеклу. На првом мјесту могу се уочити глобални реченични фразеологизми ‘пала муха на међеда’¹⁰ и ‘појео је вук кењца’¹¹, који су по поријеклу фолклорни, те разговорни фразеологи-

¹⁰ Фразеологизам ‘pala muha na medvjeda’ биљежи Матешинев рјечник и придаје му значење ‘dogodilo se što nezatno, dogodila se kakva malenkost’ (1982:p.357). РСАНУ (1984:p.279) биљежи овај фразеологизам са објашњењем ‘каже се кад се неко претерано жали на нешто безначајно, неважно’. И у Оташевићевом рјечнику налазимо потврду, у значењу ‘десио се нешто што не може да нашкоди, незнатно, без утицаја’ (2012:p.516).

¹¹ РСАНУ (1965:p.117) овом фразеологизму приписује сљедеће значење: ‘каже се за нешто што је заташкано (обично за неки скандал)’. Фразеологизам ‘izjeo (pojeo, ujeo) vuk magare

зам ‘овдје нешто смрди’¹². Потом слиједи варирање неколико компонентних реченичних фразеологизама са лексемом ‘шипак’ као основном структурном компонентом: ‘шипак што ћу ти било шта рећи’, ‘шипак што ћу ти више ишта купити’ и ‘шипак и вама и рату, и свима’.¹³ Ту је и глобални разговорни реченични фразеологизам ‘баш ме брига’¹⁴. На основу оваквог обиља фразеологизама, може се закључити да је свјесна намјера аутора била да их кумулира како би постигао онеобичајење исказа. Скоро сваки наведени фразеологизам уводи се у контекст реченичним структурама у којима неко изговара дату језичку јединицу (‘*kažu*’, ‘*ja kažem*’, ‘*kažu mi*’, ‘*kažem ja*’, ‘*i ja umem da iskoristim tu reč za [...]*’) или онима у којима се појашњава њихово значење и употреба (‘*to znači*’). Тиме се постиже ефекат метајезичког и метаконтекстуалног сагледавања исказа и издавања наратора изнад језичке ситуације у којој он перципира и продукује новоусвојене језичке јединице.

Један од упечатљивих поступака које аутор користи у приповиједању јесте понављање ријечи, фразема или читавих реченица, чиме се постиже наглашавање тих сегмената и њихова додатна стилистичка вриједност. Упечатљиво је да се на почетним и на завршним странама романа јавља репетиција фразеологизма (‘*ne vidim ni sunca ni meseca*’¹⁵); нефразеолошких реченичних конструкција

(*magarca*)’ налазимо у Матешићевом рјечнику, са тумачењем ‘*nikom ništa, ostalo je djelo nekažnjeno, prešlo se preko čega kao da se nije ništa dogodilo, bilo pa nije*’ (1982:р.768). Оташевићев рјечник за овај фразеологизам биљежи следеће значење: ‘све је у реду, као да се ништа није догодило, заташкана је непријатна ствар, ником ништа’ (2012:р.480). Треба поменути да се у Херцеговини, одакле Табашевић води поријекло и одакле у рату одлази (као и дјечак Карло у роману), знатно чешће среће локализам ‘кеџац’ у односу на у српском језику заступљенију лексему ‘магарац’.

¹² Фразеологизам ‘овдје нешто смрди’ у значењу ‘овдје је нешто сумњиво’ није описан у рјечницима иако је његова међустилска употреба велика.

¹³ Лексему ‘шипак’ РСЈ (2007:р.1507) дефинише секундарно на следећи начин: ‘*вулг. палац стављен између кажипрста и средњака као знак поруге или пркосног одбијања, ускраћивања нечега: показати некоме ~*’. Матешић доноси следеће сличне облике фразеологизама са овом лексемом као основном компонентом: ‘*dobiti šipak*’ (у значењу ‘*ne dobiti ništa, biti izigran*’) и ‘*pokazati komu šipak*’ (у значењу ‘*narugati se komu (pokazivanjem palca između kažiprsta i srednjaka)*’) (1982:рр.681-682). Оташевић биљежи фразеологизам ‘добити шипак’, у значењу ‘не добити ништа, остати без очекиваних резултата, бити преварен, изигран’ (2012:р.1040).

¹⁴ У РСАНУ (1962:р.165), уз овај фразеологизам и варијацију ‘баш је мене (тебе и сл.) брига’, налазимо значење ‘*не тиче ме (те и сл.) се, свеједно, врло важно*’. Матешић (1982:р.43) биљежи га у значењу ‘*nimalo ne mariti, svejedno je komu*’, РСЈ (2007:р.106) придаје му значење ‘не тиче ме се, свеједно ми је’, а Оташевић (2012:р.82) ‘не тиче ме се, свеједно ми је, врло важно’.

¹⁵ Фразеологизам ‘не видим ни сунца ни мјесеца’ не налазимо у Матешићевом рјечнику у овом облику, већ у варијанти ‘*ne vidjeti bijela (bijeloga) dana*’ у значењу ‘1) *biti prezauzet*; 2) *ne ostati živ*’ (1982:р.80), а сличне варијанте потврђује и РСЈ (2007:р.146): ‘не види бела дана, не види се од посла’ у значењу ‘*много ради, презаузет је; претрпан је, преоптерећен послом*’. Ни Оташевић не биљежи фразеологизам ‘не видјети сунца ни мјесеца’, већ само истозначно ‘не видети

(‘Мата, poludeo sam ti, napokon’) и ријечи (‘obaška’, ‘tobože’), што доводи до стварања ефекта затворене структуре:

Мата, napokon! Ne vidim ni sunca ni meseca, sanjam, neprestano, koprcam se, imam mrave u guzici i jesenju groznicu, mesecima sanjam ono tvoje „obaška“ kako me miluje. „Obaška“, ta reč, neguje me, nosi ukosnicu, draška. (9); Мата, poludeo sam ti napokon, svi tako kažu, ne vidim ni sunca, ni meseca, samo čujem tvoje „obaška“, tvoje „tobože“ (...) (11); Мата, poludeo sam ti, napokon, ne vidim ni sunca ni meseca, uporno nešto premošćujem, rečenicama, neku užasno plitku reku koja kao da je odrečna, takvu neku reku, koju mogu da pregazim, ja uporno premošćujem, izričem neki tobože divan most koji potpuno natkriljuje utvaru od Neretve. Obaška je ona suva, drvo obično, još bez daška vetra. (190–191)

Један од фразеологизама који се наглашавају понављањем, а који се могу довести у везу са усвајањем језика приказаним из позиције дјечака Карла - наратора јесте фразеологизам ‘ухватити муштулук’:

Muštuluk, uhvati mu muштулук. Jedna rečenica pored mene pluta kao plastična disaljka, izgubljena što je na vrhu mora. (76); Sećam se kad je mater rekla da mu je uhvatila muштулук i kad se radovala što će se on radovati zbog vesti koju mu ona, prva od svih, saopšti, dok svi čute i liče na granu. Ovi ovome svom sada hoće da uhvate muштулук bananom i da odu, brzo. (76); Dokrevetaš moj povрати svoju bananu na svoju bradu i ja poželim da mu kažem mašala za to klizište. Uhvatio bih mu muштулук i obrisao mu to, ali to ne bi bio muштулук njemu. (77).

Фразеологизам ‘ухватити муштулук’ појављује се у краћем дијелу текста чак четири пута, с тим да се лексема ‘муштулук’ појављује још два пута. Овај глобални фразеологизам, у роману један од ријетких са позитивним конотативним значењем, са турцизмом ‘муштулук’¹⁶ као централним структурним елементом, веома је жив у језику, те га и дјечакова свијест усваја и он постаје дио његовог изражавања. Наратор и овдје демонстрира метајезичко сагледавање употребе фразеологизма, исказано сљедећим дијеловима текста: ‘Jedna rečenica pored mene pluta kao plastična disaljka, izgubljena što je na vrhu mora.’; ‘Sećam se kad je mater rekla (...)’; ‘(...) kad se radovala što će se on radovati zbog vesti koju mu ona, prva od svih, saopšti (...)’. У посљедњем наведеном примјеру чини се да се

бела (белога) дана’, са значењем ‘1. бити презаузет, немати времена за изласке, дружење и сл. 2. не остати жив’ (2012:р.188).

¹⁶ РСЈ (2007:р.733) наводи: ‘муштулук м тур. а. добра, пријатна, радосна вест. б. дар, поклон, награда која се даје ономе ко донесе такву вест: добити, узети муштулук. - на муштулук ((о)тићи, (о)трчати и сл.) да се јави добра вест ((о)тићи, (о)трчати и сл.)’. Ниједан консултовани рјечник не биљежи изузетно заступљени фразеолошки облик ‘ухватити муштулук’.

аутор поиграва и неадекватном употребом овог фразеологизма, смјештајући га у необичан - неодговарајући контекст, чиме можда жели да укаже и на 'покушаје и погрешке' у усвајању језичких елемената. Такође, овдје је важно примјетити да се репетицијом ријечи 'муштулук' постиже онеобичајеност и на гласовном плану - алитерација, која је додатно наглашена употребом турцизма 'машала'.

Можемо навести још неколико сличних случајева репетиције фразеологизма, који се у неким контекстима јављају као илустрација усвајања језичких елемената. На примјер:

Krv ti Isusovi, psuju tako, a okolo cveće i negde, na jedvite jade¹⁷, Neretva. (10);
On se blago pridigao i mišići vrata su mu podrhtavali zbog toga. To se zove držanje. Ili: na jedvite jade. (80)

У првом наведеном примјеру јавља се онеобичајена - дјечје неспретна употреба фразеологизма 'на једвите јаде', који би се у језику одраслих у контекст очекивано уводио глаголском лексемом 'видјети се' (на примјер: 'негдје се, на једвите јаде, види Неретва'). У другом примјеру језиком дјетета појашњава се значење овог фразеологизма повезивањем са пластично приказаном ванјезичком ситуацијом.

На посматраном плану интересантна је и употреба поредбеног фразеологизма '(бити) мањи од маковог зрна':

(...) *Mostar, bitanga, manji od makovog zrna¹⁸ (...) (12);* Karlu je mater Lidija rekla da bude miran i manji od makovog zrna i on je to prihvatio u maloj teksas jakni koja žulja oko globa. (27)

У првом наведеном примјеру овај фразеологизам нема велику стилистичку вриједност - добија је тек својим понављањем и увођењем у разговорну ситуацију перципирану од стране дјечака Карла. Он, преко ове језичке јединице,

¹⁷ Фразеологизам 'на једвите јаде' налазимо у РСАНУ (1973:р.508) у значењу 'после много тешкоћа и напора, улажући велике напоре, с муком, тешко, једва', у Матешићевом рјечнику (1982:р.215) у значењу 's teškom mukom, jedva jedvice', у РСЈ (2007:р.503) у значењу 'с муком, с напором, једва', те у Оташевићевом рјечнику у значењу 'после много напора, с великом муком, једва' (2012:р.389).

¹⁸ Фразеологизам 'манји од маковог зрна' налазимо у Матешићевом рјечнику (1982:р.809) са неодређеним придејевским обликом *makova* ум. *makovog* ('манји од макова зрна'), под одредницом 'zгно', у значењу 'činiti se/učiniti se neprimjetljiv; biti vrlo miran/ponizan/preplašen; smiriti se'. Потврђује га и РСАНУ (1971:р.168) у значењу 'претерано миран од страха, из бојазни од некога; покуњен од стида, снебивања и сл.'. Оташевић биљежи облик 'мањи од макова зрна' у значењу 'а. врло мали (о особама и предметима). б) скрушен, понизан након критике, претње, прекора и сл.' (2012:р.482).

рано почиње да разумијева шта значи постати невидљив или што мање видљив, како не би имао проблема.

И са аспекта самоперцепције овладавања матерњим језиком, а и са звуковне стране, интересантно је Табашевићево поигравање фразеологизмом 'алал ти вера':

Mašala, umešano tonom majke koja nikada kao da nije rekla ni marš ni alal ti vera¹⁹. Alal ti vera je moglo da se desi pre grdnje, pre šamara, kao jedan nagoveštaj. (32)

Овај издвојени дио текста уводи се турцизмом 'машала' који се звуковно у свијести наратора доводи у везу са лексемом 'марш' и фразеологизмом 'алал ти вера'. У наставку се из перспективе дјечака—наратора указује на једну могућу ванјезичку контекстуализацију овог фразеологизма, ону ироничну, супротну свом основном значењу, посвједоченом у рјечницима ('[...] pre grdnje, pre šamara, kao jedan nagoveštaj').

Биљежимо у роману и фразеологизам 'на нос изаћи', који Табашевић ставља у курзив, чиме се додатно указује, тј. чини се транспарентнијом ауторова намјера да нагласи ту фразеолошку јединицу као сегмент од посебног значаја:

Posle kad su mu pretili da će mu nešto na nos izaći,²⁰ on je znao o čemu je reč jer mu je smesa toplih banana stajala u srcu. Nije mu sasvim bilo jasno šta znači da mu na nos izade njegovo ponašanje, ali je i to saznao. (48).

И оваје Табашевић прибијегава једном виду синестезије, повезујући перцепцију језичке јединице, говорне - звуковне, са физичком сензацијом ('јер му је smesa toplih banana stajala u srcu'). У наставку се наводи како Карло није сасвим познавао значење овог израза у контексту, али да је касније то сазнао - између редова је уписано - вјероватно кроз болно искуство.

¹⁹ Фразеологизам 'алал ти вера' потврђујемо РСАНУ (1959:р.72) у значењу '1. *благослов; жеља да некоме нешто буде од користи као праведно стечено; 2. срећан, који доноси срећу*'. Опис одређених 'алал' у РСАНУ несумњиво указује на арапско поријекло ријечи: '*halal, оно што је праведно*', тако да је ово, по поријеклу, комбиновани фразеологизам. У РСЈ (2007:р.25) се наводи у значењу 'свака ти част, честитам, браво'. У *Фразеолошком речнику српског језика* Ђорђа Оташевића наводи се: 'алал <ти (му, јој итд.)> вера! свака част, браво (узвик одобравања)' (2012:р.17). У Матешиневом рјечнику није потврђен.

²⁰ Фразеологизам 'на нос изаћи' у Матешиневом рјечнику наводи се у значењу '*prisjesti komu, stajati koga skupo*' (1982:р.406). У Оташевићевом рјечнику потврђен је са значењем 'пресести/преседати, постати/постајати некоме неподношљиво, досадно, узроковати/проузроковати непријатности' (2012:рр.573-574). РСАНУ (2001:р.21) биљежи варијанте 'изаћи, избити, попети се, искијати, ударити, (и) скакати, избјигати и сл. на нос, на врх носа' у значењу '*пресести (преседати), донети (доносити), проузроковати непријатности, бити (про)праћен непријатностима*'.

У неколико наврата приказује се изложеност дјечака Карла различитим увредљивим фразеологизмима од стране вршњака:

(...) *vratite se tamo odakle ste došli, iz Tunguzije, dođoši, izbeglice, богу иза трегера,*²¹ *skupili se, s koca i konopca,*²² *na kamari nam stigli, doleteli, dovukli se, u krdima, marva, svašta nešto.* (19-20); Тако живот клине међу њима на кратко, у тој вођњици од једног света, до другог света, богу иза трегера, како су му говорили деџаци поредећи га са бувом, да је дошао однекуд. (33)

Ова два примјера са фразеологизмом ‘богу иза трегера’, те ‘с коца и конопца’, поред тога што освјетљавају процес усвајања језичких јединица од стране дјетета у једној новој средини, значајни су и као илустрација друштвено-историјске подлоге романа и ситуације у којој су се избјеглице нашле у срединама у којима, махом, нису биле радо прихваћене, већ су доживљаване као грађани другог реда, примитивци ‘из неког другог свијета’.

Неријетко Табашевић варира употребу више различитих фразеологизама са истим лексичким језгром, а забиљежили смо и како то изгледа када се тај поступак користи да се укаже на процес усвајања језичких елемената:

Tada sam već postao човек,²³ iako nizak toliko da glavom još uvek udaram u ivice stola u kojima sam dugo video sve same kljunove. Ubiti pogrešnog pevcа kao da je to zaista onaj petao koji te napao, to znači biti svoj човек,²⁴ i tako

²¹ Фразеологизам ‘богу иза трегера’ не потврђујемо у РСАНУ (1959:р.674) са лексемом ‘трегери’ већ ‘леђа’ – ‘богу иза леђа, за леђима’, у значењу *врло далеко, у забаченом крају*. Такав облик налазимо и у Матешиневом рјечнику (1982:р.50), у РСЈ (2011:р.96), и у рјечнику Ђорђа Оташевића (2012:р.68), што указује на то да је промјена лексема условљена употребом сленга (леђа → трегери), тј. међустилском варијацијом. Оташевић биљежи и варијенту ‘богу иза ногу’, која се такође може окарактерисати као новија, разговорна варијанта фразеологизма, условљена римовањем лексема.

²² У РСАНУ (1975:р.769) налазимо ‘с коца и(с) конопца (сакупити, прикупити и сл.)’ у значењу *‘кад хоће да се каже да је нешто (обично какав круг, група људи) састављено, прикупљено са свих страна, без избора, критеријума, од свакакве, најгоре врсте’*. Исто потврђујемо и у РСЈ (2007:р.552). Фразеологизам ‘с коца и конопца’ потврђујемо у Матешиневом рјечнику (1982:р.84) у варијанти ‘човек с коца и копорца’ са значењем *‘osoba svakakve prošlosti, skitnica, probisvijet’*. И Оташевић биљежи фразеологизам ‘<људи> с коца и <с> конопца’ и приписује му значење ‘свакакви, којекакви, од најгоре врсте’ (2012:р.426).

²³ Фразеологизам ‘постати човек’ не потврђујемо у Матешиневом рјечнику иако он биљежи велики број фразеологизама са лексемом ‘човек’: ‘postati други човек’, ‘ostati човек’, ‘napraviti човека’, а само последњи по значењу дјелимично одговара употребљеном фразеологизму: *‘promijeniti/osvijestiti/okuražiti koga; osamostaliti koga’* (1982:р.85). У РСЈ (2007:р.1520) налазимо само ‘постати други човек’, као и у Оташевићевом рјечнику (2012:р.1021).

²⁴ Фразеологизам ‘biti svoj човек’ потврђујемо у Матешиневом рјечнику (1982:р.92) у значењу *‘biti materijalno nezavisan, sam sebe izdržavati’*, а у РСЈ (2007:р.1520) налазимо ‘свој човек’ у

sam naučio, na vreme, kako živ čovek²⁵ živi među svojim: svojom braćom, najbližima, koje ljubi u stilu velike poštenjačine. Čuješ samo silan cmok, zagrlite, i kažu da ste zajedno. (117); (...) a kolena moja su se punila, punila skokovima, hodanjem, šetnjama, brzim trčanjima kojima sam životu bežao bar korak²⁶ ili sa njim hvatao korak²⁷. (72)

Ауторова намјера овдје је да покаже фразеолошки потенцијал појединих лексема ('човјек', 'корак'), али и да укаже на перцепцију тог потенцијала из перспективе дјетета. То се постиже употребом фразеологизама у макар дјелимично неадекватном контексту. 'Постати човјек' овдје се користи у значењу 'постати свјестан свог постојања', што се дочарава описом тачке посматрања дјетета које је толико мало да удара главом о ивицу стола. Фразеологизам 'бити свој човјек' дат је у тексту са неадекватним описом значења: 'убити погрешног певца као да је то заиста онај петао који те напао', а веза између овог фразеологизма и његовог тумачења сугерише неразумне поступке одраслих. 'Жив човјек' је неадекватан фразеолошки облик - неуобичајена варијанта фразема 'ни жив човјек', са значењем 'нико' (која би се, на основу овога, могла тумачити као 'свако'). Пренесено значење фразема 'бјежати корак' и 'хватати корак' овдје је банализовано и доводи се у везу са физичким кретањем. Дакле, оваквом употребом фразеологизама сугерише се недовољна фразеолошка компетенција наратора и упућује на то је његов језички развој у току.

Илустративан је и следећи примјер:

значењу 'материјално обезбеђен, самосталан човек'. Оташевић такође биљежи фразем 'свој човек' у значењу 'материјално независна особа' (2012:р.1021).

²⁵ Фразеологизам 'жив човек' не налазимо ни у Матешићевом рјечнику ни у РСЈ. Оташевић биљежи '<ни> жив човек' у значењу 'нико' (2012:р.1020).

²⁶ Оташевићев *Фразеолошки речник*, иако биљежи неколико фразеологизама са лексичким језгром 'корак' (2012:рр.431-432), не региструје фразеологизам 'бјежати (бар) корак' или неки други бар дјелимично синониман фразеологизам. У Матешићевом рјечнику (1982:р.274) налазимо варијанту 'korak naprijed' и 'ići korak naprijed' у значењу 'naprijed'. Слично потврђујемо и у РСАНУ (1978:р.232) и у РСЈ (2007:р.570), што указује на то да је овај фразеологизам новијег поријекла.

²⁷ За фразеологизам 'хватати корак' нашли смо потврду у Матешићевом рјечнику (1982:р.261) у варијанти 'uhvatiti korak', са значењем 'izjednačiti se s kim, stići koga'. Исто потврђујемо у РСЈ (2007:р.570) те у РСАНУ (1978:р.233). Међутим, у РСАНУ налазимо и варијанту 'хватати пун корак, хватати крупне кораке', у значењу 'ићи брзо, журити, грабити' (1978:р.233), што више одговара контексту. У Оташевићевом рјечнику нема овог фразеологизма, али се биљежи облик 'држати корак', са значењем 'не заостајати за неким или нечим, ићи упоредо с неким или нечим; остати на истом нивоу с неким или с нечим' (2012:р.431).

Govorili su mu da bolje šlic da zatvori nego što lupeta kao Maksim po diviziji²⁸. Karlo je uvek zamišljao tog Maksima sa kojim su ga poredili i sa kojim su njegove reči i misli pokušavali da okače mačku o rep²⁹. Kad je video mačkov rep, mogao je da vidi kuku o koju bi se obesio, al' nije. (82)

И у овом одломку сликовито је приказано како дијете које тек овладава језичким механизмима доживљава фразеологизме и како некад може бити доведено у 'семантичку заблуду'. Ако фразеологизми нису довољно контекстуализовани, они могу бити схваћени у буквалном значењу – 'Максим' се овдје тако персонификује, доводи у везу са особом са тим именом, а 'мачков реп' доживљава се као кука о коју се нешто заиста може окачити.

Напосљетку, приказаћемо још један аспект коришћења фразеолошких јединица у роману како би се дочарало усвајање језика. То је својеврсна десемантизација фразеологизама - употреба фразеологизама у потпуности ван одговарајућег контекста, са неадекватним значењем:

Kad sam se žalio na plave ruke Unicefa,³⁰ kako me neprestano hvataju i drže, govorili su da je to mačiji kašalj³¹. A taj anđeo, lepršao je, hteo da se zadrži negde. Izbeglice, ti šljašteći ljudi, šetajuće reklame za milosrdne, rastrče se na sve strane, udare mak na konac,³² i onda ih prigrlje plave ruke, saberu ih, spasu nas. (132)

²⁸ Фразеологизам 'лупати (лупетати) као (к) Максим по дивизији' нисмо потврдили у консултованим фразеолошким рјечницима. Међутим, облик 'лупа као максим по дивизији' у значењу 'прича глупости, лупета' биљежи РСАНУ (1984:р.10). 'Максим' је, у ствари, тешки аутоматски митралез, који је назив добио према имену америчког конструктора Максима Хајрема (RSANU, 1984:р.10; Jovanović, 2016:р.182).

²⁹ Фразеологизам 'окачити мачку о реп' налазимо у Матешићевом рјечнику (1982:р.341) у варијанти 'vezati/objesiti što o (na, za) rep', у значењу 'odbacivati/odbaciti što kao bezvrijedno/kao besmisleno/kao suvišno'. У Оташевићевом рјечнику потврђена је форма 'вежи (обеси) то мачку за (на, о) реп', са значењем 'све је узалуд, можеш то отписати' (2012:р.489). У РСАНУ и РСЈ нисмо нашли потврду за овај фразеологизам.

³⁰ 'Плаве руке Уницефа' овдје су метафора за хуманитарну помоћ, тј., у овом конкретном случају, донацију у виду школског прибора коју су дјеца - избјеглице добијала током ратних сукоба деведесетих.

³¹ Фразеологизам 'мачији кашаљ' потврђујемо у Матешићевом рјечнику (1982:р.249) као 'мачији (kokošji) kašalj' 'sitnica, malenkost, trica, tričarije, nešto neznatno/beznačajno', Оташевић му приписује значење 'нешто занемариво, безначајно, ситница, маленкост' (2012:р.489), а слично потврђујемо у РСАНУ (1975:р.375) и РСЈ (2007:р.528).

³² Фразеологизам 'ударити мак на конач' налазимо у Матешићевом рјечнику (1982:р.345) у облику 'tjerati mak na konac' и у значењу 'tvrdoglavo ostajati pri svom mišljenju, insistirati na sitnicama, ne porušiti, ići do kraja'. Ђорђе Оташевић биљежи облик 'терати (узимати) мак на конач' са значењем 'упорно, тврдоглаво остајати при свом ставу, бити крајње непопустљив; цецидлачити, ситничарити' (2012:р.481). Налазимо га и у РСАНУ (1978:р.101) у значењу 'истраживати

Оваквим поступком приказују се грешке у усвојеном фразеолошком систему матерњег језика до којих долази када се наученим фразеологизмима из неког разлога и услед одређених околности припише погрешно значење. У контексту романа – те околности су рат, избјеглиштво и траума.

Закључак

У чланку су се, на ексцерпираним примјерима употребе фразеологизама, освјетлили поступци којима се приказује језичко сазријевање дјечака–наратора у роману *Заблуда Светог Себастијана* Владимира Табашевића. Одабрани фразеологизми сагледани су првенствено из перспективе њихове функције у тексту, али су прокоментарисани и у смислу рјечничког описа, структуре и семантике.

Анализом текста уочено је неколико упечатљивих ауторских стратегија које производе живу и аутентичну слику развоја фразеолошке компетенције. Једна од доминантних стратегија јесте приказивање свјесне употребе, тј. метајезичког и метаконтекстуалног сагледавања исказа и издвајања наратора изнад језичке ситуације у којој он перципира и продукује новоусвојене фразеолошке јединице. Потом, аутор се неријетко поиграва неадекватном употребом фразеологизама, смјештајући их у неодговарајући контекст, чиме жели да укаже и на ‘покушаје и погрешке’ у усвајању језичких елемената. Оваквим поступком сугерише се недовољна фразеолошка компетенција наратора и упућује на то је његов језички развој у току. Напосљетку, Табашевић у неколико примјера приказује како дијете које усваја језик може бити доведено у заблуду повезану са значењем фразема. Наиме, у својој когнитивној и језичкој незрелости и неспособности да се ‘одмакне’ од конкретних представа, дјечак–наратор фразеологизме разумије и тумачи у дословном значењу.

Извор

1. Табашевић, В. (2018) *Zabluda Svetog Sebastijana*. Београд: Laguna.

Литература

1. Ambridge, B., & E. V. M. Lieven (2011) *Language Acquisition: Contrasting theoretical approaches*. Cambridge, Cambridge University Press.

нешто до ситница, ситничарити, цепидлачити; чврсто, тврдоглаво, упорно остајати при своме’. Исто потврђујемо и у РСЈ (2007:р.560).

2. Вуловић, Н. (2015) *Српска фразеологија и религија: лингвокултуролошка истраживања*. Београд, Институт за српски језик САНУ.
3. Дешић, М. (1984) Критеријуми за одређивање фразеологизама у рјечницима савременог српскохрватског језика. Зборник *Лексикографија и лексикологија*, pp. 53–67.
4. Драгићевић, Р. (2010) *Лексикологија српског језика*. Београд, Завод за уџбенике.
5. Дражић, Ј. (2022) *Приступи проучавању значења речи*. Нови Сад, Филозофски факултет.
6. Живковић, М. (2020) Ратне трауме у савременим српским романима *Кућа сећања и заборав* Филипа Давида, *Заблуда Светог Себастијана* Владимира Табашевића и *Пас и контрабас* Саше Илића. *Philological Studies*. 18, 1, 278–300. DOI: 10.17072/1857-6060-2020-18-1-278-300.
7. Јовановић, В. (2016) *Српска војна лексика и терминологија*. Београд, Институт за српски језик САНУ.
8. Кашић, Ј. (1984) *Frazeologija u delu Milovana Glišića. Naučni sastanak slavista u Vukove dane, knj. 13, sv. 2: referati i saopštenja*. Београд, Нови Сад, Тршић, pp. 13–18.
9. Матешић, Ј. (1982) *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Загреб, Школка knjiga
10. Мишић, Б. (2013а) Фразеологизми у „Башти слезове боје“ Бранка Ћопића. *Значај српског језика и књижевности у очувању идентитета Републике Српске II. Књижевни класици Републике Српске: Кочић и Ћопић*. Филозофски факултет Универзитета у Источно Сарајеву, Пале, pp. 243–253.
11. Мишић, Б. (2013б) Наставно тумачење фразеологизама у приповијеткама Петра Кочића. *Од науке до наставе, зборник радова са међународног научног скупа*. Филозофски факултет Универзитета у Нишу, pp. 155–167.
12. Мршевић Радовић, Д. (1987) *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*. Београд, Филолошки факултет.
13. Николић, М. (2010) Усвајање фразеологизама код деце предшколског узраста (лингвистички и методички аспект). *Зборник радова*, Учитељски факултет, Ужице, 13, pp. 157–170.
14. Николић, М. (2012) Садржаји о фразеологизмима у уџбеницима српског језика за млађе разреде основне школе. *Узданица*. IX/2, 49–64.
15. Оташевић, Ђ. (2012) *Фразеолошки речник српског језика*. Нови Сад, Прометеј.
16. Петровић, В. (1989) *Новинска фразеологија*. Нови Сад, Књижевна заједница Новог Сада.
17. РСАНУ (1959–2014) *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. I–XIX. Београд, САНУ – Институт за српски језик.
18. РСЈ (2007) *Речник српског језика*. Нови Сад, Матица српска.
19. Skinner, B. F. (1957) *Verbal Behavior*. Acton, MA, Copley Publishing Group.
20. Станојичић, Ж., & Љ. Поповић (1999) *Граматика српског језика за 1, 2, 3, 4. разред средње школе*. Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.

21. Chomsky, N. (1965) *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Massachusetts, MIT Press.
22. Šakić, S. (2019) *Davljenje u rečenicama*. Dostupno na: skd-prosvjeta.hr. Pristupljeno: 10. 8. 2024.
23. Šipka, D. (2006) *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad, Matica srpska.
24. Štrbac, G. (2014) Frazeologija u romanu *Travnička hronika* I. Andrića. U: Branko Tošović (red.) *Andrićeva hronika*. Graz, Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz; Banja Luka, Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske; Beograd, Svet knjige - NM Libris, pp. 885–896.
25. Штрбац, Г. (2018) *Фразеологија о човеку и човек у фразеологији*. Нови Сад, Филозофски факултет.

Mijana Č. Kuburić Macura
University of Banja Luka
Faculty of Philology
Department of Serbian Studies

Sandrijela B. Kasagić

KNOWING THE WORLD THROUGH LANGUAGE - PHRASEOLOGISMS IN THE NOVEL *ZABLUDA SVETOG SEBASTIJANA* BY VLADIMIR TABAŠEVIĆ

Summary

This article first outlines the dominant features of the author's narrative manner, i.e. syntactic and lexical features of the novel. In the central part of the paper, an analysis of the unusual use of phraseology is presented, which illustrates the acquisition of the mother tongue in the 1990s war circumstances. Phraseologisms are analysed primarily based on their function in the text, but they are also commented on from the point of view of their dictionary description, formal structure and semantics. Analysing the text revealed several striking strategies that produce a vivid and authentic picture of language development. In the first place, it is a meta-linguistic and meta-contextual separation of the narrator and an observation of the linguistic situation in which the newly adopted phraseological units are perceived and produced; then playing with the inadequate use of phraseology, which indicates insufficient phraseological competence; and understanding and interpreting phraseology in its literal meaning, which is also a characteristic of language acquisition.

► **Keywords:** Vladimir Tabašević, *The Delusion of St Sebastian (Zabluda Svetog Sebastijana)*, phraseologisms, phraseological competence, language acquisition.

Literatura

1. Ambridge, B., & E. V. M. Lieven (2011) *Language Acquisition: Contrasting theoretical approaches*. Cambridge, Cambridge University Press.
2. Chomsky, N. (1965) *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Massachusetts, MIT Press.
3. Dešić, M. (1984) Kriterijumi za određivanje frazeologizama u rječnicima savremenog srpskohrvatskog jezika. Zbornik *Leksikografija i leksikologija*, pp. 53–67.
4. Dragičević, R. (2010) *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd, Zavod za udžbenike.
5. Dražić, J. (2022) *Pristupi proučavanju značenja reči*. Novi Sad, Filozofski fakultet.
6. Jovanović, V. (2016) *Srpska vojna leksika i terminologija*. Beograd, Institut za srpski jezik SANU.
7. Kašić, J. (1984) Frazeologija u delu Milovana Glišića. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane, knj. 13, sv. 2: Referati i saopštenja*. Beograd, Novi Sad, Tršić, pp. 13–18.
8. Matešić, J. (1982) *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb, Školska knjiga.
9. Mišić, B. (2013a). Frazeologizmi u „Bašti sljzove boje“ Branka Ćopića. *Značaj srpskog jezika i književnosti u očuvanju identiteta Republike Srpske II. Književni klasici Republike Srpske: Kočić i Ćopić*. Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Pale, pp. 243–253.
10. Mišić, B. (2013b) Nastavno tumačenje frazeologizama u pripovijetkama Petra Kočića. *Od nauke do nastave*, zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa. Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, pp. 155–167.
11. Mršević Radović, D. (1987) *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*. Beograd, Filološki fakultet.
12. Nikolić, M. (2010) Usvajanje frazeologizama kod dece predškolskog uzrasta (lingvistički i metodički aspekt). *Zbornik radova*, Učiteljski fakultet, Užice, 13, pp. 157–170.
13. Nikolić, M. (2012) Sadržaji o frazeologizmima u udžbenicima srpskog jezika za mlađe razrede osnovne škole. *Uzdanica*. IX/2, 49–64.
14. Otašević, Đ. (2012) *Frazeološki rečnik srpskog jezika*. Novi Sad, Prometej.
15. Petrović, V. (1989) *Novinska frazeologija*. Novi Sad, Književna zajednica Novog Sada.
16. RSANU (1959–2014) *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*. I–XIX. Beograd, SANU - Institut za srpski jezik.
17. RSJ (2007) *Rečnik srpskog jezika*. Novi Sad, Matica srpska.
18. Skinner, B. F. (1957) *Verbal Behavior*. Acton, MA, Copley Publishing Group.
19. Stanojčić, Ž., & Lj. Popović (1999) Gramatika srpskoga jezika za 1, 2, 3, 4. razred srednje škole. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
20. Šakić, S. (2019) *Davljenje u rečenicama*. Dostupno na: skd-prosvjeta.hr. Pristupljeno: 10. 8. 2024.
21. Šipka, D. (2006) *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad, Matica srpska.

22. Štrbac, G. (2014) Frazeologija u romanu *Travnička bronika* I. Andrića. U: Branko Tošović (red.), *Andrićeva bronika*. Graz, Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz; Banja Luka, Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske; Beograd, Svet knjige - NM Libris, pp. 885–896.
23. Štrbac, G. (2018) *Frazeologija o čoveku i čovek u frazeologiji*. Novi Sad, Filozofski fakultet.
24. Vulović, N. (2015) *Srpska frazeologija i religija: lingvokulturološka istraživanja*. Beograd, Institut za srpski jezik SANU.
25. Živković, M. (2020) Ratne traume u savremenim srpskim romanima *Kuća sećanja i zaborava* Filipa Davida, *Zabluda Svetog Sebastijana* Vladimira Tabaševića i *Pas i kontrabas* Saše Ilića. *Philological Studies*. 18, 1, 278–300. DOI: 10.17072/1857-6060-2020-18-1-278-300.

Преузето: 22. 11. 2024.
Прихваћено: 26. 3. 2025.